

Виолета АЧКОСКА

УДК: 378.4.096(497.7):94

СТУДИИТЕ ПО ИСТОРИЈА И БОЛОЊСКИОТ ПРОЦЕС – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Крайка содржина

Во овој труд се анализираат промените настани на студийте по историја при Филозофскиот факултет како дел од Болонскиот процес. Дадени се одговори на следниот прашања: Каде бевме? Каде сме? Што треба да се направи поинаму за подобро и поквалитетно историско образование. Целта е да прикаже начини на решавање на моменталните слабости во ова образование заради обезбедување долгорочен прогресивен развој на државата и нацијата.

Клучни зборови: БОЛОЊСКИ ПРОЦЕС, ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ, СТУДИИ ПО ИСТОРИЈА, КРЕДИТ ТРАНСФЕР СИСТЕМ, НАСТАВА, ОЦЕНУВАЊЕ, КОМПЕТЕНЦИИ.

Вклучувањето на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Болонскиот процес, а во тие рамки и на Филозофскиот факултет во Скопје и воспоставувањето на кредит трансфер системот (КТС) како чекор кон вклопувањето во европскиот високообразовен систем, наметна потреба од промени и прилагодување кон некои европски стандарди како во поглед на иновации на студиските програми, така и на наставните планови и предметни програми и на начините на нивната реализација – изведувањето на наставата и оценувањето, односно перманентното вреднување на студентите со истовремена евалуација и самоевалуација на наставниот кадар.

И покрај евидентните напори, желби и залагања на севкупните структури, вклучени во процесот на реформи на Филозофскиот факултет, преминот од традиционалната настава кон новите пристапи и начини на студирање, на виделина исфрли одредени нерешени прашања од организациона, кадровска и техничка природа, со чие благовремено разрешување и надминување ќе биде можно да се достигне посакуваниот квалитет на студиите на сите институти и катедри на Факултетот, а во тие рамки и на Институтот за историја. Притоа, во досегашното реформирање на Универзитетот, течеше главно едностран процес: државата постави нови услови без да обезбеди

соодветно покритие и средства за успешно реализирање на препорачаниот и прифатениот Болошки процес. Истовремено, наместо поголема финансиска поткрепа, се повидливо стана намалувањето на финансиските средства за државниот универзитет „Св. Кирил и Методиј“. Така, во поголем или помал обем, повеќето факултети си обезбедуваат средства од различните квоти на самофинансирање на студентите.

Во овој контекст би сакала да укажам на неколку сегменти кои го сочинуваат актуелниот момент на состојбите со студиите по историја на Филозофскиот факултет во Скопје, тргнувајќи од неколку основни прашања, и тоа: *Како беше? Што најправилно? Каде одиме?* Разгледувањето на овие прашања треба да нè одведе до некои сознанија за тоа какви треба да бидат студиите по историја според општествените потреби и долгорочната стратегија на државата. Со цел да ги трасираме идните проекции, мора да тргнеме од анализата на овие студии во актуелниот момент. Треба попрецизно да се дијагностицираат евентуалните слабости и грешки од објективна и субјективна природа заради поефикасно пронаоѓање начини за нивно надминување и отворање патишта за перманентно надоградување на она што е добро и на она што би можеле да го направиме уште подобро.

Но, да тргнеме со ред.

Како беше?

Студиите по историја на Филозофскиот факултет во Скопје започнаа во далечната 1946 година, како Катедра за историја, заедно со почетоците на организираната високообразовна дејност на македонски јазик, како државен јазик во тогашната Народна Република Македонија. Тоа беше време на изградба на современата македонска држава, на отворањето на македонски национални институции и на потврдувањето на македонскиот национален идентитет. Низ организациониот и кадровскиот развој во рамките на Факултетот, Катедрата прерасна во Наставно-научна група за историја, а потоа во Институт за историја. Во тој процес на организациони трансформации и кадровски екипирања, во период од неколку децении, имаше одредени промени во поглед на преструктурирање на наставните планови и програми, односно на содржините кои се изучуваа, како и во пристапот и начинот на предавање, оценување итн. Во рамките на студиската програма постојеја дво, три, четири, дури и шест семестрални предмети од стариот, средниот, новиот и најновиот век (главно до 1945 година) од националната, југословенската, балканската и општата историја. Со оглед на тоа што завршените студенти добиваа

диплома професор по историја, посебно се изучуваше Методиката на наставата по историја, а зависно од периодот и барањата на владеачката државно-партииска структура и идеологија, беа вклучувани и предмети како: Марксизам и самоуправање, Марксистичка социологија (или Општа социологија зависно од периодот), Политичка економија, секогаш присутниот предмет Општонародна одбрана (Одбрана и заштита) итн.

Наставните содржини кои се изучуваа во рамките на предметите било да се работи за историјата на македонскиот народ, југословенските народи или општата историја беа доста обемни, со повеќе фактографија и со присуство на наративната историја. Испитите беа усни, а кај двата предмети од новиот век, за националната и општата историја, се изведуваше и писмен дел. Во текот на студирањето, студентите изработуваа задолжително две семинарски работи кои се евидентираа во индексот, како и соодветна практика по предметот Методика на наставата по историја. Наставата, во најголем дел, се изведуваше екс-катедра, но, семинарите овозможуваа до извесен степен и дијалог студент-професор-студент и одвреме навреме примена на критичкото мислење.

Наведените состојби, иако многу бавно, започнаа да се менуваат по осамостојувањето на Република Македонија. Во сè општите процеси на дезидеологизација на општествените и хуматарните науки, тргнувајќи од новото општествено милје и новото државно преформулирање, беше отфрлена општојугословенската матрица, а поголемо внимание се посвети на националната и балканската историја, воопшто. На местото на предметите од историјата на Југославија и југословенските народи, нагласокот се стави на историјата на балканските народи, а содржините од историјата на народите кои живеат во некогашната СФРЈ, беа вклопени во рамките на балканската историја од средниот, новиот и најновиот век. Притоа, ништо суштински не се промени како во режимот на студии, така и во надминувањето на традиционалните начини на изведувањето на наставата во високото образование, иако разни иновативни пристапи започнаа да се промовираат во основното и средното образование преку повеќе проекти на западноевропски држави и институции (проекти за критичко мислење, активна настава, промоција на хумани вредности итн.).

Извесната инертност во опстојувањата на традиционалните пристапи кон реализација на наставниот процес беше подложена на критики од страната на повеќе студенти и научни кадри, така што, започнаа пообјективно да се согледуваат потребите од осовремену-

вање и реформирање на студиите по историја. По 1991 година, кога современата македонска држава навлезе во нова етапа од својот развој и историографијата и предавањето на историјата беа ставени пред предизвиците на новото транзиционо време. Поголем чекор кон промените беше направен со воведувањето на насоката архивистика, односно архивистика со историја, како неопходност за поедуциран кадар за работа во македонските архиви, сродни институции, органите на управата и други јавни и приватни институции и организации. Но, и со воведувањето на оваа насока, многу малку се направи на планот на промени во режимот на студии и начините на изведување-то на наставата.

Така, во одговорот на првото прашање (*Како беше?*) може да се заклучи дека во општите карактеристики на студиите по историја (како впрочем и кај повеќето студии на Факултетот) преовладуваше традиционалниот начин на реализација на наставата, се изведуваа завршни испити по секој ислушан предмет (од два, три итн. семестри), се чувствуваше повеќе статичност, непостоење на изборност на нови сродни науки за пофлексибилно и поуниверзално едуцирање на студентите, стана повидлив недостаток на предмети за воведување во историската наука и во истражувачките методи на историјата итн.

Порадикални реформи во студиите по историја започнаа со вклучувањето на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Болоњскиот процес. Притоа, и покрај неопходните барања на новото време за аналитичко-критичко преиспитување на студиите по историја, нужните реформи во голема мера не беа направени врз основа на некакви истражувачки потфати и дијагностицирање на она што треба/не треба да се промени, ниту пак врз основа на евалуацијата на наставата и наставниот кадар и на веќе дипломираните кадри, туку пред сè, според нужноста да се почитува државната одлука со која РМ се вклучи во Болоњскиот процес. Во тие рамки, беа организирани повеќе семинари на ниво Универзитет или факултети, на кои поголемиот дел од наставниот кадар беше запознаен со целите на процесот и начините на кои треба да се пристапи кон неговото имплементирање. Освен едукацијата, за жал, државата не ја обезбеди неопходната материјална, кадровска, просторно-техничка и друга поткрепа на она што би значело подлога на поефикасното функционирање на новиот ЕКТС како посовремен (модернизациски) процес на високообразовна едукација во државата.

Во тие рамки, на Институтот за историја, беа направени повеќе чекори, меѓу кои:

1. Дел од наставните кадри на Институтот поминаа низ семинари каде беа запознаени со суштината и целите на Болоњскиот процес, начините на функционирањето на ЕКТС, изработката на наставните програми, оценувањето исл. Истовремено беа проучени повеќе студиски програми за историја и искуства на странски универзитети каде се работи според истиот систем, со цел да се изнајде прилагодлива формула и она што може да се искористи како позитивно искуство при концепирањето на новата студиска програма и одделните наставни програми на ниво на Институт.
2. По повеќемесечна подготовка беа изработени нови студиски програми за Историја и Историја со архивистика. Притоа, покрај двете наведени насоки на кои се едуцираше професор по историја и историчар архивист, се вклучи и посебна поднасока/подрачје за едуцирање на историчар-истражувач. Имено, студентите запишани на Историја, според своите афинитети во петтиот семестар можат да се определуваат за истражувачко или наставно подрачје.
3. Во рамките на студиската програма, сите повеќесеместрални испити беа поделени на едносеместрални. Беа вклучени нови предмети (според проучените искуства од други студиски програми, но и од автономното согледување) за воведување во историјата (историската наука) и во архивистиката како и во истражувачките постапки.¹
4. Се воведоа *повеќе изборни предметии* така што можеше да биде задоволен афинитетот и интересот на студентите за други различни научни дисциплини или гранки на историографијата (Историја на секојдневниот живот, Историја на дипломатијата, Антропологија, Етнологија, Музеологија, Заштита на културното наследство, Социологија на образованието, Социологија на културата, Историја на педагогијата итн.). Беше воведено изучување на втор светски јазик за научното подрачје како и задолжително изборни кла-

¹ Така, како задолжителни се воведоа предметите *Вовед во историјата* (прв семестар за сите студенти на Историја и Историја со архивистика), *Вовед во архивистиката* (за студентите од Историја со архивистика во прв семестар), *Методологија на научно истражување* (во петти семестар) како изборно задолжителен за научното подрачје. Покрај другите, бројни изборни предмети, во основните историски предмети се воведоа и предмет *Балканот во сирниот век*, аналогно на таквиот пристап за средниот, новиот и најновиот период.

сични јазици (по два јазици во повеќе семестри за научното подрачје).

5. Секој наставник изработи предметни програми (според унифицираниот образец на ниво на Факултет) за предметите кои ги предложил во студиската програма или за кои беше ангажиран да ги реализира според своите професионални компетенции. Беа определени неопходните услови, целите на предметот, очекуваните резултати, содржините кои ќе се изучуваат, начините на реализација, основната литература и начините на валоризација на трудот на студентите, односно оформувањето на оценката.
6. Наставниците, според своја проценка, востановија бодовни листи каде го утврдија максималниот износ на бодови за секоја планирана активност; минимумот бодови за преодна оценка, скалата на оценување според добиените бодови и начинот на оформувањето на завршната оценка односно завршниот испит на студентот.

Филозофскиот факултет, а во тие рамки и Институтот за историја, започна со работа според новата студиска програма прилагодена на ЕКТС во учебната 2004/2005 година. На патот на имплементирањето на новиот начин на студирање бевме соочени со низа тешкотии од објективен и субјективен карактер, кои, во голема мера беа успешно разрешувани на ниво на Факултетот. Притоа, на виделина избија некои нерешени кадровско-материјално-технички прашања, како и тешкотии во прилагодувањето кон логиката на Болоњскиот процес кој тргнува од студентот како корисник на услуги, како кај дел од наставниот кадар, така и кај дел од студентите кои во почетокот не можеа сосема да го прифатат новиот начин на студирање, перманентното писмено и усмено презентирање на одделни наставни задолженија итн.

Иако новиот начин на студирање беше воведен во речиси непроменет (дури и влошен) контекст на општествена поддршка, беа вложени огромни напори на ниво на Универзитет и на Факултет да се направат најнеопходните чекори тој успешно да функционира. Тргувајќи од оценката дека истите чекори кон иновативните развојни патеки на студиите за XXI век, беа направени и на Институтот за историја, а со желба понатамошните чекори да бидат уште сигурни и поделотворни, тука изнесувам само дел од досегашното искуство, со нагласок на некои специфичности кои се однесуваат на Институтот за историја:

1. Студиските програми на Институтот за историја и Историја со архивистика беа изработени и донесени без претходно да се обрне поголемо внимание на дефинирањето и утврдувањето на компетенциите кои треба да ги стекнат студентите во текот на четиригодишното студирање, како генералните кои важат општо за секој завршен студент на Институтот (или Факултетот), така и посебните според соодветниот профил: професор по историја, историчар-истражувач или историчар-архивист;
2. Сите дотогаш постоечки повеќесеместрални предмети беа поделени, главно, хронолошки, на едносеместрални. Со тоа, беше наголемен бројот на предметите/курсевите без да се изврши посуштинско внатрешно реструктуирање, скратување и избор на неопходни содржини². Предлагането на предметите се одвиваше повеќе според амбициите и желбите на наставниот кадар (да има повеќе предмети, часови итн.), а не во функција на селективно избирање на содржини со кои ќе се постигне поголем квалитет на знаење, наспроти сè уште доминантниот квантитет на историска фактографија. Како резултат на преголемите амбиции, наставниот кадар се преоптовари со огромен број на часови за предавања и вежби така што, во голема мера, е оневозможено индивидуалното и групното работење со студентите на семинари и слични активности, а истовремено се чувствува кусок на време за истражувачка работа на самите професори и соработници.
3. И покрај интенциите на ЕКТС да се врши тековно оценување, некои од професорите тешко се откажуваа од класичниот завршен испит.
4. Се јави разновидност и субјективизам во определувањето на поени за различни активности и оценки, така, што, на тој план Наставно-научниот совет донесе одлука за унифи-

² Во некои семестри дојде до вистинско пренатрупување со наставни предмети, така што, на пример, во првиот семестар на насоката Историја со архивистика, студентите имаат девет задолжителни предмети. Истото може да се забележи и во однос на одделни содржини кои се преклопуваат, како на пример, за предметите во античкиот период каде се изучуваат античките полиси во Хелада, Македонија (два предмети – до 323 г. ст.е. и потоа), Рим, Стариот исток, Балканот, или во средновековната историја каде се изучува Византија 1 и 2 наспроти средновековната балканска и македонска историја, каде се преклопуваат многу од содржините со Византија.

кација на поените за оценување на одделни активности и во формирањето на завршната оценка на ниво на Факултет³.

5. Се покажа дека во недостаток на помлади соработници (асистенти и помлади асистенти)⁴, професорите се оптоварени со работи кои треба да ги извршуваат соработниците и не можат посеопфатно да го следат и оценуваат индивидуалното напредување на студентите, нити да им обрнат поголемо внимание во стекнувањето не само на знаења, туку и на вештини за убаво писмено и усно изразување и други компетенции кои треба да ги добијат на крајот на завршувањето на студиите по историја, зашто групите се преголеми за таквиот начина на работа. Често се работи со групи од 50, 100 и повеќе студенти.⁵ Не е можно да се организира менторски систем со така големиот број на студенти, а толку малуброен соработнички кадар⁶.
6. Во студиската програма и понатаму остана задолжителната изработка на две семинарски работи (од претходниот начин на студирање), иако студентите изработуваат семинарски работи и есеи речиси од секој предмет заради потребата да добијат поени.
7. Новиот начин на студирање, ориентиран кон изработка на повеќе писмени трудови, го постави проблемот за оспособување на студентите за квалитетна изработка на такви трудови. Во тие рамки се покажа неопходноста од воведување на студентите во академското читање и пишување

³ Оценувањето е битен мотивирачки момент кој ги поттикнува студентите за поголемо залагање заради што, уште на почетокот им беше соопштен начинот на оценување и критериумите за одредени оценки. Така на пример, после почетното шаренилото на индивидуалниот начин на доделување поени за одредени активности од страна на професорите, за време на двете наставни години од воведувањето на ЕКТС, беа утврдени на ниво на Филозофски факултет, за сите предмети следниве поени: редовна посета и активно учество на предавања и вежби до 20 поени; семинарска работа до 15 поени; Тест 1 до 35 поени (минимум 18 поени); Тест 2 до 35 поени (минимум 18 поени); презентирана тема на час до 10 поени; изработена библиографија до 5 поени; изработен есеј до 10 поени. Во зависност од бројот на освоени поени се добива соодветна оценка, и тоа: од 51–60 поени – 6; од 61–70 поени – 7; од 71–80 поени – 8; од 81–90 поени – 9 и 91 и повеќе поени – 10.

⁴ Проблемот се ублажува со ангажирање на демонстратори со максимум 4 часа неделно. Притоа, обично се ангажира демонстратор кога професорот има над 12 часа неделно.

⁵ Исклучок во групната работа е предметот Методиката на наставата по историја каде групите, обично 4-5 групи бројат од 10 до 15 студенти.

⁶ На Институтот за историја видливо е осипувањето на кадри со заминување во пензија или смрт на одделни професори чии места не беа пооплнети со нови кадри, туку проблемот се решаваше со внатрешните потенцијали. На Институтот во моментот има само двајца асистенти (еден за историските и еден за архивистичките предмети).

- како и во истражувачките вештини (методологија) уште во првата година на студии⁷.
8. Се покажа пренатрупаност во изучувањето на класичните јазици за истражувачката насока⁸. Со оглед на тоа што студентите не студираат само стар век туку историја од антиката до 21 век, а истовремено најголемиот дел до сега се определуваат за постдипломски студии од новиот и најновиот век (национална или балканска историја), за нив би било многу покорисно изучување на еден од современите балкански јазици⁹.
 9. Се чувствува недостаток на предмети за периодот на транзицијата, односно за европската, балканската и националната историја по падот на Берлинскиот ѕид.
 10. Резултатите на спроведените евалуации не се објавени јавно, а не се разгледувани ниту на ниво на Институт. Сè уште, во голем степен, изостанува спроведување на самоевалуација на секој професор за резултите од сопствената работа и предмет заради подобрување на наставниот процес (само-корекција) и воспоставување повисоки етички норми во комуникацијата со студентите и колегите како важно мерило за обавување на наставната работа на факултетот¹⁰.
 11. Во однос на трансферот на студентите остана истата стачичност. Не беше обезбеден трансфер ниту во рамките на двете насоки на Институтот, а да не зборуваме на ниво на

⁷ Методологијата на историското истражување како предмет е воведен во петтиот семестар и тоа како задолжително избран само за истражувачкото подрачје. Се покажа дека е неопходно овој предмет да биде воведен како задолжителен за сите студенти на Институтот за историја и за архивистиката уште во вториот семестар и да се надврзува на предметите Вовед во историјата, односно Вовед во архивистиката кои се слушаат во првиот семестар.

⁸ Тоа беше децидно изнесено од студентите кои не се определуваа за истражувачкото подрачје сметајќи дека за нивната натамошна истражувачка ориентација на планот на новата и најновата историја потребни им се други дисциплини (или јазици), а не класичните јазици во таков обем каков што е во студиската програма за историја-истражувачко подрачје.

⁹ Во подолг период (од дваесеттина години) за изработка на дипломски работи од античката историја се определиле неколку кандидати, а уште помалку за последипломски студии, така што формирањето на кадри од овој профил се поставува како една од идните приоритетни задачи на Институтот и на Факултетот.

¹⁰ Притоа, повеќегодишната евалуација на професорите односно мислењето на студентите (на пример сумирани од еден до друг избор/реизбор), треба да биде едно од поважните мерила при нивните избори/реизбори.

- Факултет или Универзитет. (Сè уште немаме случај за премин на наш студент од додипломските студии во друга држава). Впрочем тоа е карактеристично и за другите институти на Факултетот.
12. Сè покритична станува состојбата со недостаток на технички опремени и специјализирани училници за одделни периоди и предмети, а особено за Методиката на наставата по историја.
 13. Се чувствува недостаток на соодветен простор за работа на професорите за изведување на групни и индивидуални консултации и други активности со оглед на тоа што во секој кабинет од неколку метри квадратни се сместени по двајца наставници. Не е обезбеден посебен кабинет ни за раководителот на Институтот, ни за раководителот за посдипломски студии, ни за ЕКТС координаторот.
 14. На ниво на Универзитет и факултет не беа допрецизирани механизмите за покомплексна заштита на студентите од субјективизмот, некоректноста и самоволието на одредени професори кои го кршат етичкиот кодекс на Универзитетот.
 15. Се чувствува извесен расчекор помеѓу вложените напори на наставниот кадар и постигањата на студентите (квалитетот и квантитетот на знаењата не соодветсвуваат на напорите на професорите и асистентите).

Споменатите проблеми се изнесени во вака остра форма заради поттикнување на поинтензивни напори за нивно надминување. Инаку, истите треба подолгорочно да се следат и третираат, со истовремено сумирање на тековната практика и реализацијата на новиот режим на студирање на ниво на Факултет, Универзитет и држава. Сметам дека е потребно да се има увид и во актуелните прашања кои го засегаат развојот на високото образование (соодветните наставно-научни области во високото образование) во земјите на т.н. транзиција, во централна и источна Европа и начините на нивното вклопување во европскиот образовен (и кредит) систем. Тука е централен проблемот на трансферот на студенти, знаења, искуства.

Тргувајќи од горенаведеното, во новиот циклус, по сумирање на четиригодишното искуство треба да се пристапи кон промени кои ќе одат во правец на подобрување на квалитетот на студиите. Во тие рамки потребно е да се преземат следниве активности:

- Дефинирање на заедничките генерални компетенции кои треба да ги поседува секој дипломиран студент на Филозофскиот факултет воопшто и на Институтот за историја посебно¹¹, како и определување на посебните компетенциите за соодветните профили на студиите по историја: професор по историја¹², историчар-истражувач и историчар-архивист (односно генерални компетенции, предметно-специфични компетенции: предметно-специфични за наставната насока, за истражувачката насока, за историја со архивистика). Притоа, од дефинирањето на компетенциите зависи и утврдувањето на наставните содржини односно предмети кои треба да се изучуваат за да ги покријат соодветните компетенции¹³;
- Изработка на заеднички концепт за педагошката насока на ниво на Факултет дури и на ниво на Универзитет (и др-

¹¹ Во рамките на генералните (општи) компетенции за сите дипломирани студенти, на пример, во натамошните студии треба да биде обрнато внимание на: способноста за комуникации, за тимска работа, синтетичко-аналитичко мислење и решавање на проблеми, флексибилна употреба на знаењата во практиката, автономност (само)критичност, (само)рефлексивност, (само)евалуација, општа информираност, иницијативност и амбициозност, информацијска писменост, организациони способности, способност за управување со времето итн.

¹² Во компетенциите за профилот наставник по историја, можат да се одделат генерални компетенции во воспитанието и образованието, како и посебни компетенции за поучување. Во компетенциите во воспитанието и образованието, меѓу другите, спаѓаат: професионална одговорност, познавање на социјалните системи, чувствителност за човекот, познавање и разбирање на законитостите на развојот, разликите и потребите на поединците, разбирање на индивидуалните вредности, познавање на институционалните рамки, познавање на концептите на воспитанието и образованието, филозофските и историските темели, способност за истражување на воспитанието и образованието, организациони и водителски способности, менторство, употреба на информацијско-компјутерски технологии, мултикултура, академска писменост, способност за јавен настап итн. Во посебните компетенции за поучување спаѓаат, пред се, познавањето на организацијата на наставниот процес, неговото планирање, организацијата на наставните часови, познавањето на наставните методи, форми, пристапи итн. (посебната дидактика – методика на наставата по историја) како општодидактичките, педагошките итн. правила и принципи, детската (младинска) психологија итн.

¹³ Така, на пример, за да бидат покриени дел од генералните, општи компетенции на дипломиран студент на Институтот за историја треба да се изучуваат предметите, како: вовед во историјата (архивистиката), академско читање и пишување, теорија и методологија на историското истражување, историја на секојдневниот живот, социологија, македонски јазик, светски јазик, информатика, етнологија, етика, реторика и други. За стекнување на предметно-специфичните компетенции се изучуваат историските предмети од антиката до најновиот век, од националната, балканската и општата историја. Во предметно специфичните за наставничката насока се изучува: теорија на методиката на наставата по историја, практична работа во наставата по историја, педагогија за деца и младинци, психологија за наставници, историја на педагогијата, развој на историското образование во РМ; социологија на образованието; социологија на културата итн.

жава) со обезбедување на поголема селективност како во запишувањето на студентите за наставнички позив, така и во нивното вработување, односно изработка на посоодветна државна стратегија на тој план;

- Намалување на бројот на максимумот часови за предавања за еден професор и обезбедување поголем временски простор на часови за семинари, за индивидуална и групна работа со студенти; Да се размисли и за опцијата татори;
- Потребно е изнаоѓање и дефинирање на пореална мерка на оптовареност на студентите, со обезбедување соодветни часови за консултирање литература, подготовки за дебати и изработка на пишувани трудови (есеи, семинарски работи, истражувачки проекти итн.);
- Логиката на новиот начин на студирање и неопходноста од обезбедување на компетенциите како што се убаво усно и писмено изразување, способност за јавен настап итн. наметнува потреба од воведување на предметите: Академско читање и пишување, Методологија на истражувачката работа уште во првите два семестри како задолжителни за сите студенти на Институтот и Реторика во седми или осми семестар (како факултативен предмет на ниво на факултет);
- Потребно е обезбедување на трансфер помеѓу одделните насоки на Институтот. Тоа може да се направи преку реструктурирање на студиската програма со обезбедување на заедничко јадро на предмети (за постигање на општи компетенции) и концепирање на *изборни модули за профилирање на студентите* по периоди и области (односно за обезбедување на предметно-специфични компетенции) според нивниот интерес и избор за попродуктивно изучување на одделни периоди и научни области¹⁴;

¹⁴ Изборот на одреден модул би зависел од интересот и потребите на студентот, но, често и од квалитетот на наставата на определените предмети/курсеви, односно од професорите. Затоа, предавањата треба да бидат живи, динамични, интересни, да ги поттикнуваат студентите на размислување, да ги ставаат пред дилеми, да ги иницираат на поставување прашања и да пробудат интерес за консултирање поширока литература. За основно правило во ваквиот пристап се зема оценката дека најлош час е оној во кој професорот за цело време го чита или го диктира предавањето. Доколку студентите немаат соодветен учебник, се препорачува содржината на предавањето да им се даде на студентите, претходно, како отчукан материјал, а на часот професорот да се задржи само на најбитните проблеми, на карактеризациите на настани, личности, историски процеси или на евентуалните контроверзи присутни во науката. При предавањето, исто така, професорот не смее да биде статичен, туку е потребно да се движи помеѓу студентите и да комуницира со нив.

- Соодвено на начинот на обезбедување на трансфер на ниво на Институт треба да се размислува и за ниво на Факултет, Универзитет, држава;
- Неопходни се порадикални промени во начинот на изведувањето на наставата, надминување на предавањата екс-ка-тедра од традиционален тип преку воспоставување на посодветни врски помеѓу наставните содржини и методиката на нивното презентирање (предавање, изучување)¹⁵, користење на други, посовремени техники за презентација итн. Акцентот треба да биде ставен на тоа *предавањето да сѐстане учење*, односно *Како (и што) да најправиме за предавањето да биде учење?*;
- Потребно е воведување семинари кои се директно поврзани со учењето на студентите, во чии рамки тие пишуваат семинарски работи, есеи, дебатираат, вршат презентации, а сето тоа се базира врз основа на консултирана литература¹⁶. Семинарите ќе овозможат посодветна примена на стратегиите за развој на критичкото мислење и на другите интелектуални способности¹⁷;
- Да се доизградува системот на постојана евалуација/самоевалуација на секој наставник и транспарентност на резултатите од евалуацијата на ниво на Институт и Факултет¹⁸;

¹⁵ Според повеќе истражувања на методичарите е констатирано дека многу тешко може да се задржи интересот на студентите за време од целиот час. Така, при едно предавање од 50 минути, студентите обично се сконцентрирани на почетокот на часот, за време од околу 5 минути, а потоа започнува период на опаѓање на интересот или на слабо слушање кој може да трае до 40 минути. Во последните 5 минути интересот повторно расте. Затоа, тука се поставува конкретното методолошко прашање: како да се постигне поинтензивен интерес кај студентите за периодот од 40 минути во кои тие послабо слушаат. Тоа е сериозна задача која треба да ја разрешат повеќе професори при што методиката нуди различни решенија.

¹⁶ На семинарите задолжително се дискутира за прочитаната литература која, секоја недела, во одреден обем, се задава на секој студент. Консултирањето на литературата е неопходно и заради задолжението кое го имаат студентите во текот на годината, а тоа е *изработка на есеј* за секој од курсевите што ги посетуваат.

¹⁷ Во современата настава, на сите нивоа, денес е присутно настојувањето, образованието и професорот да се стремат, далеку повеќе, кон развивање на интелектуалните вештини на студентите, а многу помалку кон интерпретација и просто меморирање на факти. Таквиот, нов квалитет на современите студии по историја, би профилирал кадри со пови-сока способност за анализа и синтеза, со способност за промислување на фактите добени од извори со различна провиниенција (повеќеперспективноста) и врз база на нив, сфаќање на сегашноста и предвидување на идните процеси.

¹⁸ Покрај изградување на систем за оценување на студентите, професорот е должен постојано да ја оценува ефикасноста од сопствената работа, односно да врши вреднување на курсот тргнувајќи од прашањето: Што правиме (или дали ги исполнуваме) со стандардите кои самите сме ги поставиле? Постојат повеќе начини на вреднување, меѓу кои: *Форма-*

- Во рамките на оформувањето на оценката треба да се размислува за поголема флексибилност во изведувањето на испитите и можност на студентите да избираат помеѓу повеќе различни опции, зашто во процесот на учењето тие се водени од *оценувањето*. Тоа е силен мотивирачки фактор за нивната работа и ангажираност. Притоа постојат различни начини на континуирано и крајно оценување¹⁹, но во историјата, како преодоминантно нарративен предмет треба да се размислува и за усните испити, каде, исто така, постои разновидност во нивното спроведување;²⁰

тйвно вреднување (евалуација). Ова вреднување ни помага да ја оформиме програмата и опфаќа повеќе поенти, како: нашите истражувања и нивната примена; организацијата на курсот; актуелното држење на предавањата итн. Може да се изведе по пат на основни прашалници, прашалници во текот на курсот и на неговиот крај, неформални и формални интервјуа, набљудувања на часот, преглед на евиденцијата, на наставниот план итн. *Суматйвно вреднување*. Тоа бара да се сумираат негативните и позитивните резултати од работата. Може да биде краткорочно, среднорочно или долгорочно. Вреднувањето/евалуацијата, исто така, може да биде вршена од страна на: колегите, инспекција (министерство), студентите, самооценување. Во овие рамки, особено значајно е меѓусебното вреднување помеѓу колегите кои по присуството на одделни предавања и семинари на курсот од својот колега даваат одговори на прашањата: Што е добро на овој курс односно што треба и понатаму да постои? Што може да се подобри (во содржините, примената на наставните стратегии и методи, во усогласување со потребите на општеството итн.)? Кои идеи ги имате за да се направи тоа подобрување?

¹⁹ Во некои високообразовни системи, се применуваат дел од овие начини на оценување: *континуирано оценување*, во рамките на кое се сметаат за битни изработката на есеј и портфолио. Притоа зависно од степенот на оригиналност или плагијат, есејот може да носи дури до 50% од вкупната оцена што студентот ја добива на крајот на курсот. Во случај кога есејот не е добар, студентот добива повторна шанса да ја коригира оцената и можност повеќе да напредува; *портфолио* – документација на студентски трудови: белешки, писмени трудови, осврти на извори и литература, обработка на одредено прашање итн.. Овие трудови се чуваат во посебна папка за секој студент, така што професорот секогаш може да направи увид во работата и напредувањето на студентот. *Писмен исцйи* е добар за оние студенти кои усно потешко се изразуваат и побавно мислат, но, притоа недостасува дијалог и истовремена повратна информација за она што студентот го мисли и го пишува. *Исцйи оцйворена книга* се изведува со користење на учебникот при што не е важно што студентот запомнил туку како може да го користи материјалот што го студира. Тука најбитен елемент е анализата. Понекогаш студентите избираат одделни елементи од курсот за кои пишуваат. *Исцйи на размислување* – од студентите се бара да направат синтеза за некое општо прашање во кое ќе ги опфатат сите елементи на курсот. *Исцйи ицйо се носи дома* – на студентот му се дава задача и му се кажува да се врати назад по 48 часа, без оглед колку успеал во изработката. *Исцйи со работни листови* – тука прашањата се составени за да оценуваат разбирање на одредени концепти и толкување на податоци (статистика итн.). Оценувањето треба да биде повратно, односно студентот да знае каде грешил и каде треба да се поправи. Оценката се соопштува јавно, пред сите студенти и затоа таа треба да биде валидна, мерлива, праведна, навремена, да дава можност студентот да напредува и доколку не е задоволен да бара стручна комисија пред која повторно ќе го полага испитот.

²⁰ Во рамките на усниот испит, потребно е да одлучиме што сакаме да испитаме. Затоа, претходно, треба да ги подготвуваме студентите и да им задаваме прашања кои тие ги одговараат во текот на годината, или пак им правиме избор на 20-тина прашања кои, во

- Погolem ангажман на професорите и соработниците во подготовката на студентот за поуспешно полагање на испитот, зашто со тоа се оценува и успехот на самиот професор;²¹
- Погolem нагласок на информацијските дисциплини и примена на информатичко-компјутерската техника во областа на историјата како база на податоци во истражувачката и во наставната насока, а особено во архивистиката каде е веќе напредната технологијата на електронски архивирања и увид во архивската граѓа преку интернет мрежата. За таа цел е потребно обезбедување на училища со компјутерска опрема за изведување на одделни наставни предмети и воведување на студентите во информатичките можности и информацијските вештини кои се однесуваат на изучувањето и истражувањето на историјата/архивистиката;
- Потребни се натамошни залагања за промени во свеста за односот професор-студент, односно целосно прифаќање на фактот дека професорите постојат заради студентите – да ги научат, да ги оспособат и да ги насочат во натамошниот професионален живот пренесувајќи им еден високо етички кодекс на однесување во животот и професионалната дејност (дека треба да ги учат студентите со личниот пример);
- Обезбедување услови за објавување на соодветен-учебник или учебно помагало како најосновна литература за наставниот предмет/курсот. Професорот треба во рок од три години од водењето на предметот, во издание на Факултетот-Универзитетот да издаде соодветно наставно помагало (хрестоматија, учебник и сл.); Истовремено, потребно е

главни црти, го покриваат наставниот материјал. Истовремено, размислуваме околу повеќе практични аспекти на испитот: за просторијата и седењето на студентите, формулирањето на јасни и конкретни прашања, давање можност на студентот да зборува и слободно да се искаже. Предност во усниот испит е тоа што студентот веднаш ја добива повратната информација за својот успех итн.

²¹ Притоа, постојат различни нешта кои различните професори повеќе или помалку ги ценат. На студиите по историја на Филозофскиот факултет, во еден подолг период присутна е тенденцијата, во поголем степен да се цени знаењето или парафразирањето (фактографија и нарација), а во помала мера она што претставува вреднување, применливост, размислување за сопствено сценарио. Притоа, во повеќе универзитети нашироко се применува Блум-Сандерсовата таксономија која покрај оценување на знаењето и преводот (како најниски нивоа) (манипулативност), оценува применливост, анализа, синтеза и вреднување (евалуација) (како највисоко ниво на оценување кое бара да се размислува за одредената тема или што е тоа што студентите можат да го направат со знаењето што го поседуваат).

обезбедување на пауза од наставниот процес за професорите (на секои четири години) заради истражување на одредена тема и објавување на научна монографија;

- Промовирање на гледиштето за *студентите како корисници на услуги*, ставајќи ги во преден план потребите на студентот (со оглед на тоа што Болоња процесот е насочен кон студентот), но и за потребите на општеството²².
- Точно планирање и утврдување на оптеретеноста на студентот и проверка на проценетото оптоварување преку студентски евалуации;
- Кадровско екипирање со нови наставни кадри кои ќе го откријат претходното осипување на Институтот и дефицитот на одредени профили на Институтот.

Логиката на новиот ЕКТС тргнува од размислувањето за студентите како корисници на услуги, водејќи сметка за единствениот европски простор во кој треба да се обезбеди подвижност на студентите, но, и повисоки норми на квалитет и однесување. Затоа е потребно изградување на систем на евалуација односно непристрасно, стручно спроведено и перманентно вреднување, на неколку наврати во текот на траењето на курсот. Во вреднувањето секогаш се тргнува од позитивните страни на курсот, односно тоа да биде конструктивно и направено со цел постојано да се подобрува квалитетот на наставниот процес. Само на тој начин можеме да напредуваме и да го подобруваме квалитетот на својата работа и во содржински поглед (изработка на наставна програма) и во дидактичко-методски поглед,

²² Секогаш треба да се тргнува од една поширока лепенка на прашања кои што мораме да ги следиме во нашата наставна работа. На пример: *Што предаваме?* Тука, главно, спаѓа изборот на содржината. Дали е преобемна, колку од неа е потребно, а колку го оптеретува учењето? Со самото тоа треба да направиме расчленување на битното од небитното, на трајното од фрагментарното, на процесот од различните појавни облици. *За кого предаваме?* Каква е структурата и интересот на аудиторискиот пред кого излагаме. *Зошто предаваме?* Кои се мотивирачките сили? Кои се потребите на нашите студенти? Кои ставови, вештини, знаења треба да ги добијат од курсот/предметот? *Какви се потребите на оние коишто ги предаваме* – актуелни и долгорочни и дали ние, со нашата работа, се вклопуваме во нив? *Дали нудиме максимум* и колку можеме да издржиме во еден интензивен темпо на работа во кој би применувале разновидни методолошки пристапи? *Дали за содржините што ги предаваме разговараме со нашите колежи*, со студентите, со други стручни лица? Дали се преиспитуваме за фактот колку од овие содржини ќе им се потребни на студентите, во каков обем и со каков методолошки пристап им ги презентираме. Колку кај нив развиваме интелектуални вештини, а колку проста интерпретација на меморираните факти? *Дали размислуваме за студентите како за корисници на услуги?* Дали нив ќе ги води мотивот да го одберат професорот со послаб квалитет за полесно да поминат или ќе го одберат квалитетниот професор кој бара повеќе но и кој дава повеќе.

во изборот на нови наставни стратегии кои промовираат критичко мислење и ги развиваат интелектуалните способности на студентите до највисок степен. Впрочем, тоа се потреби сообразени со сензибилитетот на новите генерации, во ерата на масовни телекомуникации и бројност на разновидни извори за стекнување нови информации и знаења.

И покрај почетните нејаснотии и дилеми, на Институтот за историја беше направен голем исчекор во однос на претходниот традиционален начин на студирање, пред сè во динамизирање на целокупниот наставен процес, преку поголем ангажам на студентите и професорите, воспоставување на поголеми амбиции да успеат да ги совладаат новите предизвици на Болоњскиот процес, воведување на бројни нови содржини и научни дисциплини со што се следи развојната патека на општествените, хуманитарните и информацијските науки на прагот на XXI век како и повидливо прилагодување кон сензибилитетот на младите генерации кои растат и се развиваат во ерата на компјутеризацијата и неочекуваните брзи промени во севкупниот начин на живот и поглед на свет. Притоа, во количеството на бројни достапни информации и извори на сознанија се менува и начинот на организација на самите студии по историја, а имплементацијата на новиот КТС според Болоњската спогодба е само првиот чекор.

Прифаќајќи ја динамичната компонента на развојот на историската наука и на новите предизвици на предавачите на историјата, тргнувајќи од актуелното општествено милје во кое ние самите сме градители на она што утре ќе биде минато и предмет на историското истражување, сметаме дека секоја нова сегашност бара и ново минато. Во тоа непрекинливо бранување на човековите духовни и интелектуални дострели, *Учителката на живојот* никогаш не може да ја изгуби својата улога. Историјата е учителка на животот не затоа што ни раскажува приказни за минатите настани, за херои и херојски дела, за дележи и отчовечени недела, за тоа како се случувале, туку е учителка само тогаш кога ни покажува зошто тие настани настанале, се случиле токму тогаш, токму на тоа место и во тоа време, кои се причинско-последичните врски, која е разликата помеѓу нормативното од појавното, процесот од настанот. Историјата е неповторлива, не може експериментално да се докаже, но, во таа нејзина неповтрливост и неексперименталност се крие моќта на човековиот интелект да се сфати себе си низ своите некогашни постапки, да го сфати животот во најсуптилните дамари, да се осознае за што тој е способен согледувајќи ги мотивите на оние кои што пред него жи-

вее, твореле, создавале или разградувале и уништувале. Токму во развивањето на таквите интелектуални способности, во моќта да поставуваме прашања и да бараме одговори, не на прашањето *како се случило туку зошто се случило*, лежи научноста на историјата. Тоа е правецот на развојната патека и на развојот на македонската историографија и на предавањето на историјата односно на концептот што настојуваме понатаму да го развиваме на студиите по историја.

Бидејќи секоја сегашност бара и ново минато, сметаме дека е потребна поголема агилност во промовирањето на научните историски вредности во општеството, во изградбата на нова историска свест на нацијата, ослободена од бројните историски митови. Претстои борба за поголемо достоинство на историјата како дел од националниот идентитет без кој нема виза за влез во Европа. Таму нациите се препознаваат во севкупноста на својот национален легитимитет изграден врз историјата, јазикот, културата, цивилизациските дострели и традиции. Во тие рамки, Институтот за историја при Филозофскиот факултет во Скопје има посебна мисија, на која работиме, но, која бара уште многу напори и помош од сите фактори во државата. Република Македонија е неразвиена држава, сиромашна во материјален поглед, но, во никој случај не е толку богата за да си дозволи сиромаштија на духот. Тоа можат само богатите и силните. Притоа, инвестирањето во знањето и во модернизацијата на образованието преку воведување на сеопфатна компјутеризација и информацијско-комуникацијски вештини како дел од сегашноста, ќе биде дел од историјата која утре ќе ја проучуваат генерациите што доаѓаат по нас. А, нашата порака, нашата учителска поука ќе биде дека секоја инвестиција во образованието и науката е најисплатливата и најважната инвестиција во залог на иднината.

(Рецензент: *проф. д-р Даринка Пејреска*)

ЛИТЕРАТУРА

Национална програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје 2004.

Handbook of Teacher Training in Europe, Issues and Trends, editor by Maurice Galton & Bob Moon, David Fulton Publishers, London, 1994.

Ralf Dahrendorf, *Universities After Communism*, Körber-Stiftung, Hamburg 2000.

Bologna with Student Eyes (2005), ESIB's Bologna Analysis <http://esib.org/>

(Tuning project) <http://europa.eu.int/comm/education/Tuning.html>

Violeta ACHKOSKA

**HISTORY STUDIES AND BOLOGNA
PROCESS – PROBLEMES AND PRESPECTIVITIES**

SUMMARY

The changes issued on history studies at Faculty of Philosophy are analysed in this labour as a part of Bologna process. It provides answers of following questions: Where were we? Where are we? What should be done next for better and qualitative history education? Main purpose is to show a way of resolving momentarily failures and also to procure long progressive development of the state and nation.

Keywords: BOLOGNA PROCESS, INSTITUTE OF HISTORY, FACULTY OF PHILOSOPHY, HISTORY STUDIES, CREDIT TRANSFER SYSTEM, TUITION, EVALUATION, COMPETENCY.